

CANGÜL ÖRNEK

Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı

Antikomünizm ve Amerikan Etkisi

can
inceleme

CANGÜL ÖRNEK

TÜRKİYE'NİN SOĞUK SAVAŞ
DÜŞÜNCE HAYATI

ANTİKOMÜNİZM VE AMERİKAN ETKİSİ

© 2015, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Mart 2015, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Emre Taylan

Düzeltili: Burçak Karabağ, Ebru Aydın

Mizanpaj: M. Atahan Sıralar, Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sokak No: 6 Kat: 3 Güven İş

Merkezi, Bağcılar, İstanbul

Sertifika No: 22749

ISBN 978-975-07-2518-0

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 10758

CANGÜL ÖRNEK
TÜRKİYE'NİN SOĞUK SAVAŞ
DÜŞÜNCE HAYATI
ANTİKOMÜNİZM VE AMERİKAN ETKİSİ

İNCELEME

CANGÜL ÖRNEK, 1978'de Bingöl'de doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Daha sonra aynı üniversitede sosyoloji alanında yüksek lisans yaptı. Doktora derecesini Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden aldı. George Washington ve New York üniversitelerinde misafir araştırmacı olarak bulundu. Soğuk Savaş tarihi, Türkiye entelektüel tarihi, ideolojiler ve siyaset teorisi gibi başlıklarda çok sayıda çalışması bulunuyor. Çağdaş Üngör'le birlikte editörlüğünü üstlendiği *Turkey in the Cold War: Ideology and Culture* başlıklı kitabı 2013'te Palgrave-Macmillan Yayınları tarafından yayımlandı.

İçindekiler

Kısaltmalar	11
Teşekkür	13
Giriş	17
I. BÖLÜM: Türkiye'nin Erken Başlayan Soğuk Savaş'ı	43
II. BÖLÜM: Uzak Ülkeden Yakın Dosta ABD'yle Hasbıhal	65
III. BÖLÜM: "Kızıl On Yıldan" Korku İmparatorluğuna: ABD'de Savaş Sonrası Fikir İklimi ve Sosyal Bilimler	101
IV. BÖLÜM: Türkiye Çalışmaları ve Türkiye'de Kültürel Program	151
V. BÖLÜM: ABD, Türkiye'de Üniversiteler ve Sosyal Bilimler	194
VI. BÖLÜM: Antikomünizmin Şemsiyesi Altında Modernleşmeci Aydınlar ve ABD	256
VII. BÖLÜM: Maneviyatçılığın Soğuk Savaş Buluşması	308
Sonuç	357
Kaynakça	373
Dizin	387

Kısaltmalar

ABCFM	American Board of Commissioners for Foreign Missions (Amerikan Yabancı Misyoner Komisyonu Kurulu)
AFL-CIO	American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations (Amerikan Emek Federasyonu ve Endüstriyel Örgütler Kongresi)
Age	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
CCF	International Committee for Cultural Freedom (Uluslararası Kültürel Özgürlük Komitesi)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ECA	Economic Cooperation Administration (Ekonomik İşbirliği Yönetimi)
FOA	Foreign Operations Administration (Dış Operasyonlar İdaresi)
HUAC	The House Committee on Un-American Activities (Temsilciler Meclisi Amerikan Karşıtı Faaliyetleri İzleme Komitesi)
ICA	International Cooperation Administration (Uluslararası İşbirliği İdaresi)
JAMMAT	Joint American Military Mission for Aid to Turkey (Türkiye'ye Yardım için Birleşik Amerikan Askeri Misyonu)
MSA	Mutual Security Agency (Karşılıklı Güvenlik Ajansı)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

NYU	New York University
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
SBF	Siyasal Bilgiler Fakóltesi
TODAİE	Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
USAID	United States Agency for International Aid (Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı)
USIA	United States Information Agency (Birleşik Devletler Haberler Ajansı)
USIE	United States Information and Exchange (Birleşik Devletler Enformasyon ve Değişim)
USIS	United States Information Service (Amerikan Haberler Merkezi)
VOA	Voice of America (Amerikanın Sesi)
YMCA	Young Men's Christian Association (Genç Hristiyan Erkekler Birliği)

Teşekkür

Eskilere uzanan kişisel bir notla başlamak istiyorum: Üniversite yıllarından bu yana sinema, akademik/entelektüel uğraşlarımı doğrudan olmasa da dolaylı olarak beslemiştir. Bu dünyada beni en çok etkileyen isimlerden biri Istvan Szabo'dur. Szabo'nun eserleri arasında *Mephisto* ve *Taking Sides* (Taraf Tutmak), II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş bağlamında araştıran ve sanat-siyaset ilişkisi üzerine düşünmeyi seven benim gibi biri için gerçek bir ilham kaynağı oldu. Özellikle *Taking Sides*, bende genel olarak sanatın ve entelektüelin siyasetle ilişkisi, özel olarak da Soğuk Savaş-kültür ilişkisine dair hiç yitirmedığım bir ilgi uyandırdı.

Ek olarak okumayı çok sevdiğim aydın biyografileri ve otobiyografilerini saymam gerekir. Okurken başlarına gelenler nedeniyle yer yer dehşete düştüğüm Niyazi Berkes ve Sertellerin anıları; Behice Boran'ın, Mehmet Ali Aybar'ın hayatı ve çalışmaları üzerine yapılan önemli araştırmalar bunlardan sadece bazıları. Öyle ki, son derece çetin mücadelelerden geçen ve yaşadıklarıyla beni derinden etkileyen bu aydın kuşağına duyduğum minneti bu vesileyle ifade etmem gerekir. Tezimi yazdığım sırada büyük bir keyifle okuduğum, sık sık kapatıldığı için farklı isimlerle çıkan *Marko paşa*'lar, mücadeleci aydının her koşulda zekâ ve mizahla neleri başarabildiğini göstermesi bakımından adeta büyüleyiciydi. Dönemin ana akım ve İslamcı-milliyetçi yayınlarını okuduktan sonra elime geçen, ne yazık ki sadece birkaç sayılı bir ömür olabilen *Zincirli Hürriyet*'in sayfalarını çevirdiğimde karşıma çıkan siyasi cesaret hayranlık vericiydi. Türkiye'den saydığım isimlere ek olarak Avrupa'dan bir entelektüelin; Jean Paul Sartre'in zeki ve kararlı Soğuk Savaş mücadelesinin beni özellikle etkilediğini belirtmem lazım.

Çalışmamda yukarıda sözünü ettiğim esin kaynaklarının her birine ya da Soğuk Savaş mücadelelerine bir bütün olarak hakkını

verebildiğimi söyleyemem. Birincisi, yaptığım araştırma yalnızca kısmen bunlarla ilgili olduğu için. İkincisi, çalışmam dar bir konuyu, dar bir dönem içerisinde ele aldığı için. Bu çalışma 1950'ler Türkiye'sinde fikir hayatının ve dolaylı olarak ideolojiler alanının Soğuk Savaş, Amerikan etkisi ve antikomünizmle ilişkilendirilmesini ele alıyor. Ancak saydığım isimlerin ve çalışmalarının hepsi beni derinden etkilemiş ve perspektifime adeta nüfuz etmiştir. Onlara değinmeksizin bu çalışmanın oluşum kaynaklarını okuyucuya aktarabileceğimi hiç düşünmedim.

Öte yandan, erken Soğuk Savaş döneminden başlayarak Türkiye'de hâkim entelektüel çevre ve düşünce akımlarının, Türkiye'nin yönetici sınıflarının Soğuk Savaş tercihleriyle uyuma düzeyi beni her zaman şaşırtmıştır. Her daim "bağımsızlık" kaygısıyla anılan Kemalist aydınların, Batı karşıtlığı atfedilen İslamcılarının, Türkiye'nin Soğuk Savaş'ın ilk yıllarından itibaren ABD'yle içli dışlı olması karşısında gösterdikleri rahatlık, Türkiye'de ideolojilere ve o ideolojilerin taşıyıcısı aydınlara yönelik yaygın varsayımların yüzeyselliğine de işaret ediyor. Araştırma merakımı besleyen noktalardan biri bu yüzeyselliği fark etmek oldu. Bir diğer nokta ise Türkiye'de siyasi ideolojik alanda antikomünizmin tuttuğu kritik yerdir. Henüz Türkiye'de antikomünizmin ideolojik kökleri ya da tarihi konusunda kapsamlı bir çalışma yapılmış değil. Böylesi önemli bir konunun bugüne kadar ihmal edilmiş olması da beni bu konuya bir giriş yapmaya sevk etti.

Bütün bu gözlemler, sorular ya da merak uyandırıcı çelişkiler, hayatımın her aşamasında ve her alanında beni eleştiren ve yönlendiren hocalarım olmasaydı meyve veremezdi. Bu açıdan sevgili hocalarım Ahmet Demirel'e, Büşra Ersanlı'ya, Günay Göksoy Özdoğan'a ve Sema Erder'e çok şey borçluyum. Aynı zamanda tez danışmanım olan Ahmet Hoca'nın çalışkanlığı, Büşra Hoca'nın, "Hiç o yönden bakmamıştım," dedirten soruları, Günay Hoca'nın her daim güvendiğim ve imrendiğim analitik düşünme yeteneği ve Sema Hoca'nın insana araştırma yapmayı sevdiiren akademisyenliği; hepsi bana çok şey kattı. Bu nedenle onlara ne kadar çok teşekkür etsem de duyduğum minneti ifade edemem. Yoğunluğuna rağmen altı ayda bir düzenlenen tez izleme jürilerine aksatmadan katılan, beni ilgiyle dinleyen ve değerli önerilerde bulunan Fulya Atacan'a; jürimde yer alma nezaketini gösteren, çok değer verdiğim Zeynep Güler'e de çok teşekkür ederim. Her ne kadar doktora çalışmama doğrudan katkıları olmasa da lisans ve yüksek lisans derecelerimi aldığım Boğaziçi Üniversitesi'ndeki hocalarıma da teşekkür etmek istiyorum. Yukarıda düştüğüm kişisel nottan da

anlaşılyordur; sorgulamak, araştırmak, yazmak bir birikimle mm-
kn oluyor. Bu birikimin her bir evresi benim için büyük değer
taşıyor. Bu açıdan, henüz bir lisans öğrencisiyken aldığım siyaset
teorisi dersleriyle bana feyiz veren, ampirik sosyal bilim ekolünün
boğucu belirlenimindeki ğretim programında bize nefes aldırın
Zeynep Gambetti'nin katkısını anmadan geçemeyeceğim.

Borçlu olmak deyince aklıma sadece hocalarım gelmiyor; ku-
rumlar ve o kurumlarla zdeşleyen güzel insanlar da ayrı ayrı te-
şekkr edilmeyi hak ediyor. Burada ne yazık ki her birini tek tek
anamayacağım ama Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi'nin iki g-
zel emekçisi Seyfi Berk ve Kamber Yılmaz'a ne kadar teşekkür
etsem azdır. Araştırma yapmayı kolaylaştıran yaklaşımlarıyla k-
tphaneyi benim gibiler için adeta bir eve dönüştürdüler.

Elinizdeki kitabı karıştırırken göreceğiniz gibi, tek başına a-
lışmanın bel kemiğini oluşturmasa da yurtdışındaki arşivlerde bul-
duğum belgeler araştırmamı tek boyutlu olmaktan çıkardı, zengin-
leştirdi. Beni misafir araştırmacı olarak kabul ederek ABD'de araş-
tırma yapmamı mümkün kılan George Washington niversitesi'ne
teşekkür borçluyum. Maryland'daki The National Archives ve
New York'taki Rockefeller Arşiv Merkezi alışanları her aşamada
işimi kolaylaştırdı. Bu kurumlara ve çalışanlarına araştırma yapma-
mı olanaklı kıldıkları için teşekkür etmek istiyorum.

Yıllara yayılan her araştırmada olduğu gibi, bu çalışmada da
yol alırken pek çok insandan yardım ve destek aldım. Bana birkaç
kez evlerini aarak yüce gönüllülük gösteren Gökçe-Zafer Baykal
iftine, Swing'de içtiğimiz kahvelerle Washington DC günlerimi
güzelleştiren Dilek zceylan'a varlıkları için teşekkür ediyorum.
Doktora çalışmalarımız boyunca neredeyse her aşamayı birlikte
yaşadığımız canım arkadaşlarım Sezgi Durgun ve Ayšem Biriz
Karaçay'a sahip olduğum için çok şanslıyım.

Hayatta en büyük şansım ise çok güzel bir ailem olmasıdır.
Kardeşlerime, anne babama beni ben yaptıkları için teşekkür et-
mem gerekiyor. Mahir'im dünyamıza, hayatımıza hoş geldi. O gel-
diğinden beri daha mutlu, daha umutluyuz. Hayat arkadaşları sev-
ginin, derdin, tasanın ortağıdır. Turan'a teşekkür etmek bile haksız-
lık gibi geliyor; hayatta başardığımız her Şey biraz da onun ürünü...

Söylememe gerek bile yok; her kitap gibi bu da hem kolektif
bir ürün hem de kişisel bir yolculuk. Bütün abama rağmen alış-
manın farkında olduğum eksiklikleri nedeniyle iim hiçbir zaman
tam anlamıyla rahat olmayacak. Bu eksiklerin ve farkında olmadan
yaptığım hataların tüm sorumluluğu elbette bana ait.

Giriş

Bu kitap Soğuk Savaş'ın en heveskâr yönetici sınıflarından birine sahip Türkiye'nin, Soğuk Savaş koşullarında yaşadığı entelektüel dönüşümü anlama çabasının bir ürünüdür. En genel haliyle ifade edilecek olursa, bu çalışmada Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Türkiye fikir hayatının farklı kesimlerinin ABD'yle kurulan ilişkiye, Soğuk Savaş antikomünizmine ve Anglosakson düşüncesinin artan etkisine yaklaşımları ele alınmaktadır. Soğuk Savaş mücadelelerinin Türkiye toplumunda bıraktığı derin izleri açıklayabilmek için, kuşkusuz daha uzun bir dönemin siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel yönlerden incelenmesi gerekir. 1950'ler fikir hayatına ve başlıca ideolojik konumlara odaklanan bu çalışma ise bu açıdan mütevazı bir deneme olarak görülmelidir.

Türkiye başından itibaren Soğuk Savaş cepheleşmesinde ABD liderliğindeki kapitalist Batı blokuna büyük bir şevkle angaje olan ve bu angajmanını Soğuk Savaş bitimine kadar esnetmeden sürdüren az sayıdaki ülkeden biri oldu. Üstelik sadece dış ilişkilerinde değil, ülke içinde de Soğuk Savaş taraflaşmasını en uç haliyle yeniden üretti. Antikomünizm, Türkiye'nin siyasi hayatının genlerine işlerken ideolojiler alanı, bir bütün olarak bu atmosfer içerisinde yeniden şekillendi. Bu bağlamda 1940'lardan 1990'lara kadarki tarih diliminde Türkiye'yi ilgilendiren herhangi bir olguyu Soğuk Savaş etkisini dikkate almadan açıklamanın mümkün olma-

dığına çok az kişi karşı çıkacaktır. Fikir ve ideolojilerin, siyasi tarihin koyduğu sınırlara riayet etmek zorunda olmadığı açık olduğuna göre, Soğuk Savaş etkisinin 1990'larla son bulmadığı, çeşitli fikir akımlarının ve ideolojik pozisyonların geri dönülmez biçimde değiştiği de kabul edilmelidir.

Durum buyken, Soğuk Savaş'ın özellikle sosyokültürel dinamikler üzerindeki dönüştürücü etkisini ele alan kapsamlı çalışmaların azlığı, Türkiye analizlerinde önemli bir eksiklik yaratmıştır. Soğuk Savaş'la doğrudan ilişkili temel ideolojik başlıklarda bile –antikomünizmin sosyal tabanı ya da antiamerikanizmin tarihi gibi– elimizdeki analitik çalışmalar oldukça yetersizdir. Halbuki bu başlıklara yoğunlaşan bir araştırma inceleme faaliyeti, sadece Türkiye'nin geçirdiği dönüşümü değil, Soğuk Savaş'ın farklı coğrafyalarda nasıl yerel nitelikler kazandığını ya da Soğuk Savaş ideolojisinin sınıf mücadelelerinin özgünlüğüne göre nasıl yeniden üretildiğini anlamamıza yardımcı olabilirdi.

Henüz bu tarihin araştırılmasına mütevazı bir giriş yapmış bulunuyoruz. Ancak bu, elimizdeki az sayıdaki incelemenin eleştiriden muaf olduğu anlamına gelmiyor. Soğuk Savaş'ın Türkiye seyrini ele alan bazı çalışmalarda bugüne kadar pek sorunsallaştırılmamış, ancak önemli bir yaklaşım problemiyle karşılaşılıyor. Bu başlıkta raflarımızı dolduran kitaplar, az sayıda istisna dışında Batı merkezli bir yaklaşımı tekrar eden siyasi tarih çalışmalarından ibaret. Birçoğunu üniversitelerde ders kitabı olarak okuduğumuz ve okuttuğumuz, aralarında genel siyasi tarih kitaplarının yanı sıra özel olarak Türk-Amerikan ilişkilerini ele alan çalışmaların bulunduğu bu külliyyatın önemli bir bölümü, Batılı tarihçilerin nüanslı Soğuk Savaş analizlerini dahi dikkate almayan tek yönlü bir yaklaşımın ürünü. Böyle bakıldığında, aslında bu literatürü büyük oranda Soğuk Savaş ideolojisinin etkisi altında ortaya konulmuş ve bu ideolojiyi yeniden üreten çalışmalar saymak lazım.

Bu literatür içinde az sayıda da olsa yukarıda açıklanan yaklaşıma istisna teşkil eden özgün çalışmalardan söz edile-

bilir. Bunların bazıları, literatürün ortalamasından farklılaşan bir yaklaşıma sahip olmasalar da inceledikleri başlığı resmî arşiv belgeleri, gazete, dergi arşivleri veya görsel malzemeler gibi zengin materyaller kullanarak ele almaları bakımından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş ideolojisine ilişkin ayrıksı nitelikte analizlere yer veren ama çoğunlukla dikkatlerden kaçan yararlı bir derleme Ferhat Telli tarafından hazırlanan, içinde Yalçın Küçük'ün makalelerinin yanı sıra George Kennan'ın "X" müstear adıyla yayımladığı ünlü "Uzun Telgraf" makalesinin çevirisinin de yer aldığı *İdeolojilerin Dünya Savaşı: Soğuk Savaş* başlıklı kitaptır. Bunun dışında Nur Bilge Criss, Selçuk Esenbel, Tony Greenwood ve Louis Mazzari editörlüğünde hazırlanan *American Turkish Encounters: Politics and Culture 1830-1989* başlıklı kitap, Türk-Amerikan ilişkilerinin çeşitli kültür sanat dallarındaki yansımalarıyla bu çok boyutlu ilişkinin yürütüldüğü resmî ve sivil kurumları inceleyen makaleleri bir araya getirmesiyle özgün bir çalışmadır. Türkiye'de ideoloji ve kültür alanının Soğuk Savaş etkisiyle nasıl dönüştüğünü ele alan, editörlüğünü Cangül Örnek ve Çağdaş Üngör'ün yaptığı *Turkey in the Cold War: Ideology and Culture*, Türkiye'nin ideolojik ve kültürel Soğuk Savaş'ını ele alan ve böylece yerel dinamiklerle eklemlenme biçimini tartışan makaleler yer vermektedir. Özellikle son iki kitap, dünyada hızla genişleyen "kültürel Soğuk Savaş" literatürüne Türkiye'den yapılan istisnai katkılar olmaları ve Soğuk Savaş'ın Türkiye'deki ideoloji cephesine dair fikir vermeleri bakımından önem taşımaktadır. Ancak ikisinin de İngilizce olması, Türkçe literatürün bu tür analizlerden çok daha yoksun olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu istisnalar dışarıda tutulacak olursa var olan Soğuk Savaş literatürünün en sorunlu yanlarından biri, yukarıda da kısmen değinildiği gibi, Soğuk Savaş konusundaki ana akım görüşleri tekrarlama ve konuya ilişkin eleştirel yorumları, bu yorumların kaynağı Batılı tarihçiler bile olsa dikkate almamasıdır. Türkiye, onlarca yıl Soğuk Savaş'ın adeta göbe-

ğinde yaşamış; ancak bu konuda Türkiye dışında yapılan alternatif incelemeler ve eleştirel yaklaşımlar, akademik dünyada ya da genel olarak aydınlar arasında neredeyse hiç ilgi uyandırmamıştır. Bu tavır nedeniyle Batı'da üretilen ana akım fikirler neredeyse sorgulanmaksızın kabul görmüştür. Halbuki Batı'da gerek akademik tarihçiler gerekse bağımsız araştırmacılar tarafından konuya ciddi yenilikler getiren, eleştirel ve çok boyutlu birçok eser verilmiştir. Bu araştırmaların bir bölümü yoğun tartışmalara konu olmuş ve Soğuk Savaş'ın incelenmesinde paradigma değişikliklerine yol açmıştır. Bu açıdan dönüm noktası 1960'ların sonlarıdır.

Esasen 1960'ların ikinci yarısına kadar ABD ve Avrupa'nın hâkim akademik ve entelektüel çevrelerinde de Soğuk Savaş'ın neden ve nasıl başladığına ilişkin açıklamalar, neredeyse tamamen antisovyetik bir perspektifin ürünüydü. Bu açıklama biçimine göre Soğuk Savaş'ın başlamasının ve yıkıcı bir dünya savaşının ardından dünyanın bu kez de bir nükleer savaş tehlikesinin eşiğine gelmesinin temel nedeni Sovyetler Birliği'nin yayılcı güdüleriydi. Sovyet ideolojisinin etkisinden Stalin'in kişisel hırslarına kadar bir dizi destekleyici argüman ileri sürülerek bu güdüler açıklanmaya çalışılıyordu.

Bu yaklaşımın köklü biçimde sorgulanmasında Vietnam Savaşı'yla ortaya çıkan yeni ideolojik ortamın payı büyüktür. ABD'nin Vietnam'a saldırması, "yayılcı komünizm karşısında Batı değerlerinin savunulması" olarak kodlanan temel Soğuk Savaş argümanının kökten sorgulanmasına yol açtı. Aslında bu eleştirel dönemden daha önce ana akım tezlerle şüpheyle yaklaşan kimi araştırmacılar, önemi tartışılmaz eserler vermişti. Bu açıdan Sovyetler Birliği tarihini antikomünist ideolojik perdeyi aşarak ele almayı başaran İngiliz tarihçi E. H. Carr'ın on dört ciltlik ünlü *Bolşevik Devrimi* tarihi başlıklı yapıtının müstesna yerine işaret etmek gerekir. Ancak Soğuk Savaş'ın açıklanmasında antikomünist propagandanın etkisinden bağımsız bir yaklaşımın geliştirilmesi revizyonist tarih yazımının ortaya çıkmasıyla gerçekleşti. Bu ekolün akademik ya da akademik olmayan tarihçileri, olabildiğince farklı kay-

nağa dayanarak II. Dünya Savaşı'nda ve sonrasında tarafların izledikleri politikaları ve Sovyetler Birliği'nin endişe ve korkularını açıklamaya çalıştılar. Bunu yaparken karşılaştıkları zorluklardan biri, savaş bitiminde ABD ve İngiltere'nin, ele geçirdikleri mihver devletlerine ait resmî belgeleri kontrollü biçimde yayımlatmalarıydı. Bu, tüm belgelere serbestçe ulaşılmasına engeldi.

Revizyonist tarih çalışmaları arasında öne çıkanlardan biri Walter Lafeber'in 1967'de yayımlanan *America, Russia and the Cold War* başlıklı kitabıdır. Soğuk Savaş'ı "kötüler ve iyiler" arasındaki kutsal savaş olarak paketlemeye çalışan Soğuk Savaşçıların (*Cold Warriors*, Soğuk Savaş'ta atak ve sert bir antisovyet politika uygulanmasını isteyenleri tanımlamak için kullanılmaktadır) iddialarına karşın Lafeber gibi revizyonistler, ABD'nin kapitalist çıkar ve nüfuz mücadelesini temel belirleyen olarak görürler. Revizyonist tarih yazıcıları, savaşın ardından Sovyetler Birliği'nin içinde bulunduğu büyük yıkıma ve Sovyet yönetimine hâkim olan savunmacı anlayışa ilişkin kanıtlar sunarak Soğuk Savaş'ın başlamasından sorumlu olan tarafın ABD olduğunu açıklamaya çalıştılar.

Bu minvaldeki bir başka çalışma olan Gar Alperovitz'in 1965 tarihli *Atomic Diplomacy: Hiroshima and Potsdam* başlıklı kitabıysa Soğuk Savaş'ın ne zaman ve nasıl başladığı konusundaki görüşler açısından çığır açıcı tezler barındırmaktadır. Alperovitz; Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının, teslim olmak üzere olan Japonya'yı değil Sovyetler Birliği'ni hedef aldığını yazmıştır. Alperovitz'in bu çalışmasıyla birlikte Soğuk Savaş'ın 1947'den çok önce başladığı ve fitilin, atom bombasının kullanılmasıyla yakıldığı şeklindeki açıklamalar yaygınlık kazandı.

Revizyonistlerin Soğuk Savaş'ın başlamasında esas sorumluluğun ABD'ye ait olduğu yönündeki iddialarına daha sonraki yıllarda postrevizyonistlerden itiraz geldi. Yeni arşiv kayıtlarından yararlanan postrevizyonistler eskisine oranla daha dengeli açıklamalar yapmaya özen gösterse de Sovyetler Birliği'nin esas sorumlu olduğu tezini savunmayı sürdürdüler.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle beraber Türkiye, hem iç politika hamlelerinde hem de dış politikada rotasını değiştirecek adımlar atmıştır.

"İçeride" çok partili siyasi hayata yeniden geçme, "dışarıda" da ABD önderliğinde tesis edilen "hür dünya" ülkeleri arasına katılma kararı alınmıştır.

Kore Savaşı'na ABD lehine asker göndermesiyle Türkiye'nin NATO üyeliğinin yolu açılmış oldu. Her ne kadar Kemalistler için "bağımsızlık", liberaller için "demokrasi", İslamcılar için de "mukaddesat" çok önemli olsa da Sovyetlere karşı ortak noktaları Amerikan dostluğu, sempatisi ve mücahitliği olmuştur.

Türk Sosyal Bilimler Derneği "Genç Sosyal Bilimciler" ödülünü kazanan bu çalışma, zihniyet ve toplumsal algıların nasıl oluştuğunu/oluşturulduğunu, akademik çevrelerin, dergi ve gazetelerin nasıl işlevler üstlendiğini gösteriyor.

Özenle, ciddi ve emek gerektiren bir kaynak ve arşiv taramasıyla hazırlanan bu kitap, zihniyet araştırmaları ve tarihi için önemli bir çalışma...

